

“LEIDSTER, RUSTPLAATS, LIEFDE, LOF”
Psalm 23 tegen de achtergrond van poëzie van J. Slauerhoff

I

Psalm 23 is als een lieflijk plekje temidden van oude, zeer grote bomen. De psalm die er aan voorafgaat lijkt met zijn grote takken het hele gebied te domineren. Zwarte, donkere takken zijn het: een klaagzang is psalm 22. *“In het stof van de dood lig ik”*, klaagt de bidder. Maar dan dit zeer korte gedicht dat psalm 23 is: *“De Eeuwige is mijn herder, ik kom niets tekort, zonder angst ga ik nu door het dal van de dood”*. Als Zorgvlied, dat oude kerkhof aan de Amstel is het, waar tussen kanjers van bomen hier en daar een streepje zonlicht op een plekje valt: psalm 23. Even sta je op deze plek en valt de zon op je gezicht. Een ogenblik ogen alle zerken anders. Het doet denken aan een vers van Rutger Kopland, de dichter die niets met God heeft maar er toch geregeld naar verwijst. Voor één keer zie ik dit vers als een woord van God tegen jou, tegen ons: *“Ga nu maar liggen liefste in de tuin,/ de lege plekken in het hoge gras, ik heb/ altijd gewild dat ik dat was, een lege/ plek voor iemand, om te blijven”*. (154) Eerder had hij geschreven: *“Er is geen plek om te blijven,/ wij ontvangen kaarten met groeten,/ buiten woont een paard in de kou...”* (146). En: *“Geef mij maar een paard in galop, maar/ op zijn zij in het gras. Geef mij// maar een vraag en geen antwoord.”* (152)

Psalm 23 kan het niet laten als een uitsparing van vers gras een antwoord te geven op de schrijnende vraag die de bomen in de buurt zijn: een antwoord op de dood! Als een kaart met groeten... Alsof het plekje begint te blozen als het deze regels neerschrijft: *“De Eeuwige is mijn herder...Hij wijst mij te liggen in grazige weiden”*. Je moet er moed voor opbrengen, om daar tussen die grote bomen even op dit stukje licht te gaan liggen. *“Ga nu maar liggen liefste...”*

II

Ik vertel het u eerlijk: psalm 23 was niet mijn keuze voor vandaag. Het is me gauw te lieflijk, te gratuut, met God in een grazige weide liggen. Lekker religieus je een tijdje verliezen in God Kaarsen aan, kerkdeuren dicht. Heerlijke idylle! Tot er iets klikte in een toevallige ontmoeting die ik had, welke ontmoeting mij plotseling psalm 23 deed zien als dat uitgespaarde stukje zonlicht tussen de donkere bomen die over de dood gaan. Ik verbleef ergens een paar dagen in een hotel. Ik zat de dichter Slauerhoff te lezen, aangespoord door de onlangs overleden Kees Fens die Slauerhoff zijn liefste dichter had genoemd: dé Nederlandse dichter tussen de grote oorlogen van de vorige eeuw. Ik zat het gedicht te lezen dat u dadelijk zult horen, toen een vrouw mij van achter haar handen op mijn ogen legde en vroeg: “Wat lees je?” Helena heette ze. Eind vijftig. “Aan den reiziger”, zei ik, “van Slauerhoff”. “Mag ik het horen?” En ik las voor haar die mijn leidster bleek te worden bij het lezen het hele gedicht. *“Steden spinnen wegen:/ Webben tusschen kerkers./ Zwerf of geef je over.// 't Ravijn bant den blik,/ De vlakte verstrooit ze.// Bespring rotstrappen, zwerfblokken naar uw drift./ Laat in de vlakte uw veerende voetzool/ Liefkoozen door het vochtige gras.// Rust in stilte van rumoer./ Doch niet te lang:/ De zwerper wet zijn eenzaamheid op de menigt'./ Reken op geen rustplaats./ Een duurzame deugd is voos./ Zoek het venijn dat ophitst tot hartstocht,/ Waarin de deugden verbranden, de dorste het snelst.// Zonder leidster, rustplaats, liefde, lof,/ Als niet bestaande in het bestaande,/ Belandt gij niet in het moeras der zaligheid,/ Maar blijft vlot op den maalstroom van het Noodlot.”* (440) “Nog eens dat laatste vers”, drong ze aan. En ze was ontroerd: *“Zonder leidster, rustplaats, liefde, lof...”*. En als het niet de waarheid was, zou wat ik u nu vertel zomaar in kitch kunnen afglijden. “Zonder leidster, rustplaats, liefde, lof”?..., herhaalde zij met natte ogen. En even toevallig als psalm 23 op mijn pad was gekomen, kwam dit gedicht via mij op het hare. “Dat ik dat nou meemaak, wat is het wonderlijk”, zei ze. “Vertel!” antwoordde ik. Er was een tumor uit haar hoofd verwijderd, ze voelde zich nu weer een tijdje goed, maar haar leven ging naar zijn eind. Ik leg haar uit dat Slauerhoff als scheepsarts onmetelijk gezworven heeft, alle zeeën kende, mislukte huwelijken achter zich gelaten had, vaak ernstig ziek was en dan toch ergens deze woorden schrijft: *“Zonder leidster, rustplaats...”*. Zonder zoiets blijf je maar rondtollen in het noodlot. Om toch maar niet te suggereren dat ik haar - of de dichters die ik noem - in God zou willen inlijven, zeg ik: “denk niet te gauw dat het God is hier, die Leidster; met God heeft deze dichter niet veel, met Jezus wel”. *“Nee God, voor u voel ik geen liefde”*, schrijft hij elders in een door een anonieme Spaanse dichter geïnspireerd gedicht (615). En sprekend tot Jezus vervolgt hij: *“Ik heb geloof noch hoop, slechts liefde, als ik zie hoe/ Gij lijdt. 'k Minde U, al waart Gij werkelijk dood!”*”

Ze begreep de dichter: dat hij niet zomaar een God behoeft en een stormvrije plek, maar, zelf lijdend, alleen rust vindt in de buurt van een mens die leed. Geloof telt niet, hoop evenmin, alleen liefde! Dit deelden wij, deze tere intuïtie over het leven. Niet weinigen immers beleden een groot geloof tijdens

hun leven, maar toen de dood dichtbij kwam werden ze bang... Mijn gesprek met haar had daarom een opmerkelijke lichtheid. En ik las haar nog een gedicht. Voor de grap, leek het. Maar het sloeg ergens op. Ook nu, hier, even voor de lichtheid, het sonnet "Liefdesbrieven" (706) van Slauerhoff. "*Een liefdesbrief is beter dan het lief/ Zelf: als men eens de brieven heeft gekregen/ Dan heeft men ze voorgoed, terwijl tien tegen/ Eén 't lief verdwijnt om geldgebrek of grief.// Een brief kan men daags, nachts, elk oogenblik/ Dat men ze bij zich heeft, te voorschijn halen,/ De teederheid er uit op laten stralen,/ De woordjes lezen, denkend: zoo ben ik!// Een vrouw is wisselvallig, een brief niet./ Wel lacht men wijs of weent men bitter, later/ Als men voorbij de dwaze woorden ziet.// Maar als het kon wou 'k door woestijn en water/ Wel eeuwig naar oase' en havens tijgen,/ Als 't zeker was in elk een brief te krijgen.*" Als God een vrouw was, zou het dan niet genoeg zijn op de donkere plek die je te bezoeken hebt een liefdesbrief van Haar te ontvangen? Of een kaart met groeten? "Hé, póst voor je!" Niet vergeten te zijn...! Laten we de psalm eens zingen.

III

Als deze God gevluucht zou zijn voor lijden en dood, zouden wij dan met Haar willen picknicken in het verse gras? Al is de witte wijn nog zo goed, ik hoef niet. We hoeven toch geen Zwitserlevengod? Even is hier op plekje 23 op het kerkhof de dood opgeheven, lijkt het. Of op zijn minst verzoend. Want als de "Leidster" trouw was en liefdevol, mag de dood hier even wijken. Het is geen ontkenning van de dood, eerder een overstijgen. Een gaan voorbij de verplettering...

Op de ochtend van het vertrek schuif ik bij Helena in een envelop van het hotel nog een gedicht van Slauerhoff dat ik voor haar overschreef onder de deur door. Als wij afscheid nemen, zegt ze dat ze thuis een keer de envelop zal openen. Ik stem van harte in, want ik weet dat ze verrukt zal zijn met deze post omdat ze, in mijn ogen, zelf ervaart wat Slauerhoff in dit gedicht vertolkt: "*Ik leef al in 't ontoegankelijke,/ Dat nog wel raaklijen aan de aarde heeft,/ Maar waarvan de meesten 't bestaan niet weten/ En, als ze er van hooren. 't ontkennen,/ Verwaten als ze zijn; nu zeg ik: terloops/ Op sommige dagen komt het dichtbijer,/ Behoort zelfs een streep aarde er toe,/ Waar bloemen staan tusschen oever en water./ Bergen teloorgaan in vlucht van wolken./ Op die dagen, gaande langs die gebieden,/ Kon men overgaan zonder doodsstrijd,/ Zonder angst voor het einde – vervliedend./ Maar mensen wagen zich niet op uiterste paden/ Die hen te smal, te steil zijn, te ver./ Tusschen wolken en bergen, oevers en water.*" (672) Bij het afscheid wisselden wij geen adressen uit. Ik ken niet eens haar achternaam. Alsof wij onuitgesproken beiden de ervaring hadden dat onze ontmoeting een tijd lang een leeg plekje was geweest in het hoge gras. "Rustplaats", zegt de dichter. "Liggen in het gras", zegt de psalm.

Liggen dus! "...*Hoe is dit liggen?*", vroeg de dichter Herman de Coninck. "*Zoals je een cognac afmeet door het glas/ horizontaal te leggen, zo is dit liggen, ik heb niet veel van mezelf/ nodig om vol te zijn, wat ik nodig heb is vooral: weinig.// Er is te weinig weinig. De vergevensgezindheid/ van het niets waarin wij, als we eveneens/ niets zouden zijn, zouden passen.// De lucht is zo blauw als vergeetachtigheid./ De lucht is zo blauw als blauwsel waarmee destijds/ linnen werd gewassen om witter te zijn.*"(449) Laten wij daarom uitbundig zijn met het leven, en met elkaar. Maar laten wij sober zijn met God. Sober met God! Een streepje licht is genoeg...

De nummers in de tekst verwijzen naar de gedichten van: Rutger Kopland, Verzamelde gedichten, Amsterdam 2007; J. Slauerhoff, Verzamelde gedichten, Amsterdam 2008 (20); Herman de Coninck, De gedichten, Amsterdam-Antwerpen 2001 (9)

Pieter van Hoof, 23 nov. 2008